

SUMPETARSKI KARTULAR NA ENGLESKOM

THE CALCULARY OF THE BENEDICTINE ABBEY OF ST PETER OF GUMAY (Croatia) 1080—1187, Bristol, 1984. Izdao Edo PIVČEVIĆ.

Juraj Božidar Marušić

Ovo je izdanje većeg formata (nešto većeg od CUS), ima 112 stranica. Plod je suradnje Izdavača i ove petorice autora: Benedikta ZELIĆ—BUČAN, Celia HAWKESWORTH, Viktor NOVAK, F. W. CARTER i S. J. TESTER. Tematika je knjige cjelovito zaokružen pristup *Kartularu* kao ogledalu krupno-političkog i sitno-svakidašnjeg, posebno gospodarskog života kraja o kojem govori. Predgovor i pet poglavlja tvore vrlo smišljenu, harmonično plodnu cjelinu.

1. Izdavač, Pivčević, već prvim rečenicama svog *Predgovora* kaže engleskim čitateljima, da imaju u rukama vrlo vrijedno, sadržajem bogato i pouzdano povijesno vrelo iz jedanaesetog stoljeća, koje autentično govori o jednoj regiji Jugoistočne Europe o kojoj su povjesničari geografski udaljeni od te regije često pisali na temelju sporednih i nepouzdatih povijesnih vrela, pa su zbog toga i prikazi povijesti te regije u njihovim djelima vrlo površni i netočni.

2. Zelić-Bučan i Hawkesworth su koautori prvog poglavlja: SUMPETARSKI KARTULAR U SVOM POVIJESNOM KONTEKSTU.

Pri kraju velike seobe naroda, sredinom sedmog stoljeća, s daleka sjeveroistoka došli su Hrvati, zauzeli krajeve uz istočnu obalu Jadranskog mora i njegove otoke zauzeli. Tu su osnovali svoju državu. No pet utvrđenih gradova uz more, Zadar, Trogir, Split, Dubrovnik i Kotor i tri sjevernojadranska otoka, Osor (Cres i Lošini), Krk i Rab nisu uspjeli zauzeti. Tih pet gradova i ta tri otoka su ostali o sklonu bizantske države i oni će kroz nekoliko budućih stoljeća biti nazivani bizantskom »Dalmacijom«. Godine 923. bizantski car je tu »Dalmaciju« dao na upravu hrvatskom kralju Tomislavu.

Godine 1075. hrvatski ban Zvonimir okrunjen je za kralja Hrvata i »Dalmatinaca« (tj. stanovnika onih pet gradova i tri otoka). U to doba je bogati splitski plemić Petar Crni sin Gumajev, latinaš, kupio mnogo zemalja u čisto hrvatskim, glagoljaškim Poljicima, ponajviše u selu Jesenice, ali i u nekim drugim poljičkim selima, a nešto i u okolici Poljica. Priskrbio je i radnu snagu (sluge, robove) koji će tu zemlju obrađivati. Sve je to godine 1080. darovao crkvi svetog Petra koju je sagradio u Jesenicama, pri moru (u sadašnjem Sumpetru); pokraj crkve ustanovio benediktinsku opatiju, kojoj je sve to pripalo.

Sve Petrove kupovine zemalja i robova, kao i neke kasnije darovštine, te sporovi i presude oko nekih od tih zemalja, imena svjedoka, darovatelja, sudaca.... sve to je brižno i potanko u *Kartularu* zabilježeno. Ime kralja Zvonimira navedeno je na samom početku *Kartulara* i kasnije nekoliko puta. I kralj Slavac, koji je sudio u crkvi svetog Petra u Omišu (pokraj ušća rijeke Cetine), u parnici između Petra Crnoga i Tugarana, hrvatski je kralj, makar oko ličnosti tog kralja ostaje još stvari koje treba razjasniti. U *Kartularu* su i imena nekih hrvatskih banova i župana. Tu je mnoštvo zapisa o poljoprivrednim i zanatskim proizvodima...

(Budući da se B. Zelić-Bučan ogradila od svog autorstva, kao i od autorstva *Indeksa i glosarija* na kraju knjige, o ta dva poglavlja neću izricati sudove. Ovdje doneseno treba smatrati samo informacijom o osnovnim crtama sadržaja.)

3. Drugo poglavlje ima naslov: EPITAF PETRA CRNOGA. Pod tim naslovom je prijevod jednog izvataka iz knjige Viktor Novak — Petar Skok, SUPETARSKI KARTULAR, JAZU, Zagreb, 1952. (str. 19—22). Tu Novak raspravlja o tome, kako u natpisu na sarkofagu Petra Crnoga (do danas sačuvanom u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu) treba čitati redak: ETDUMVIGUITERRORINORBIFUI. Novak ga čita ovako: Et dum viguit error, in orbe fui — držeći da je latinaš Petar Crni glagoljicu smatrao »zabludnom« (error). Vladimir Čorović drži da treba čitati: Et dum vigui, terror in orbe fui. U nepotpisanoj bilješki ispod teksta prijevoda kaže se, da Novakovi razlozi protiv Čorovića nisu možda dovoljno jaki, ali Novaku treba priznati to, da je svojim čitanjem privukao pažnju na konflikt između splitskog latinaštva i poljičkog glagoljaštva.

S tim »priznajem« se, držim, treba složiti. No, mislim, da je prijevod Novakova teksta odvratio pažnju čitatelja od slutnje, da je možda baš »terror« Petra Crnoga potakao Poljičane na smišljenu obrambenu akciju koja je dovela do osnivanja posebne samoupravne poljičke župe-općine, poljičke seljačke republike koja je, na temelju svog posebnog prava kodificirana u *Poljičkom statutu*, živjela oko šest stotina godina (usp. *Poljički zbornik*, II, Zagreb, 1971, str. 100).

4. F. W. Carter autor je trećeg poglavlja (koje obuhvaća 15 stranica): POLJICA U JEDANAESTOM STOLJEĆU — ANALIZA NJIHOVE POVIJESNE GEOGRAFIJE. Podnaslovi dijele taj rad na šest odjelaka: Fizička osnova, Poljoprivredna proizvodnja, Zanatska proizvodnja, Robovi, Šume, Naselja.

Poljica su planinski kraj. Vrhunci su kamena golet, srednje padine pašnjaci i nekad šume. Niže padine i podnožja su plodno tlo. Benediktinska je opatijska bila na plodnu tlu, uz more.

Auktor s velikom pažnjom u tekstu i u posebnim tablicama registrira koliko se puta i u kojoj količini u *Kartularu* spominju žitarice (pšenica ili žito općenito) i mlinovi; pa to isto za životinje (svinje, ovce, koze, krave, volove, konje, mazge); pa isto za živežne namirnice (sir, brašno, kruh, sol, vino) i vinograde; zatim za zanatske proizvode u metalu i tkaninama (noževe, motike, lemeše, sjekire, kosire, srpove — laneno platno, sukno, ovcija runa, kožuhe, gunjeve, pamučnu robu, svilu, muslin). Na temelju svega toga sudi o standardu tadašnjeg života u Poljicima općenito i, posebno, u benediktinskom samostanu; govori i o trgovini, pa i prekomorskoj (uvoz finog platna, svile, muslina...).

U posebnoj tablici navodi koliko je ukupno bilo robova, i koliko od toga odraslih, a koliko djece, pa, opet, koliko je među tima muškaraca a koliko ženskih; muškarci, kao vrednija radna snaga, brojem daleko premašuju ženske.

Šume se u *Kartularu* ne spominju, ali očito je da ih je bilo podosta, uspoređujući Poljica s susjednim otokom Bračom, koji ima sličnu konfiguraciju tla. U Poljicima su šume sasječene za gradnju kuća, gorivo, ili je drvo izvezeno za gradnju brodova.

U Poljicima nije bilo grada, nego samo seoska naselja, a ta, zbog straha od gusara, nisu bila uz more.

U svom »Zaključku« autor kaže, kako je *Kartular* u povijesnom pogledu »mikroskopski« pažljivo istraživan, ali je malo učinjeno u istraživanju s ekonomskog stajališta, a otud bi se mogli očekivati vrlo zanimljivi rezultati za upoznavanje tadašnjeg života u Poljicima i široj okolici. — Držim da se treba složiti s tim zaključkom cijenjenog autora, priznajući mu i pionirsko prvenstvo rada i pokušaja neke sinteze u tom pogledu.

5. Posebno je poglavlje prijevod *Kartulara* s latinskog na engleski, pod naslovom: KARTULAR SV. PETRA GUMAJSKOG; prevodilac je S. J. Tes-

ter. Od šezdeset stranica tog poglavlja, polovica (lijeva strana knjige) je faksimil originalnog latinskog rukopisa Sumpetarskog kartulara, a druga polovica (desna strana knjige) je prijevod na engleski.

Prevodilac prevodi direktno s faksimila, makar je imao pred očima i transkripciju Novaka (Novak-Skok, n. dj., str. 213—232). Prijevod ima 62 bilješke ispod teksta, koje korisno prate prijevod, osobito u slučajevima dubioznog čitanja poneke riječi rukopisa, poglavito onda kad se, u rijetkim slučajevima, čitanje prevodioca odvaja od čitanja Novaka.

Prijevod je vrlo uspješan. S obzirom na takvu uspješnost prijeвода ukupnog teksta, poneka, rijetka, manje uspješno prevedena riječ, koja ne utječe na bitni smisao teksta, može se smatrati zanemarlivom sitnicom. Tako, primjerice, latinsko ime Giurgi, koje u tekstu *Kartulara* dolazi mnogo puta (str. 42, 50, 63...), prevedeno je s Gregory (Grgo), str. 43, 51, 64..., a, prema Skoku (Novak—Skok, n. dj., str. 265) trebalo je prevesti: George (Juraj). Riječ »brauaro« u latinskom izvorniku (58, 74) prevodilac je uzeo kao čisto hrvatsku riječ »bravar«, u smislu: zanatlija koji kuje brāve, pa je preveo: locksmith (59, 75), a prema Skoku (Novak—Skok, n. dj., str. 293) u danom je tekstu riječ »brauaro« mletačkog porijekla i u hrvatskom se rabila u značenju: »čobanin« pastir.

Prijevod o kojem je riječ prvi je prijevod *Sumpetarskog kartulara* s latinskog na neki drugi jezik, pa će korisno poslužiti i kod budućih prijevodā tako vrijednog, dragocjenog povijesnog vrela kao što je Sumpetarski kartular. U prvom redu kod prijeвода na naš jezik, kad se već mi nismo potrudili da primatom svog hrvatskog prijeвода pomognemo drugim prevodiocima.

ZAKLJUČAK: Knjiga će vrlo dobro poslužiti stranim povjesničarima koji su zainteresirani za povijest naših krajeva u dalekom jedanaestom stoljeću. Do danas sačuvani original *Sumpetarskog kartulara*, sada preveden na jedan takav svjetski jezik kao što je engleski, sam po sebi djeluje nekako »monumentalno«; a birani tekstovi što ga okružuju vrijedno su postolje tom monumentu. Knjiga može poslužiti i našim istraživačima tog još ne dovoljno istraženog povijesnog vrela i svojom vrijednošću i kao poticaj na daljnje istraživanje, posebno u smjeru koji je svojim radom pokazao F. W. Carter.

PROROK ČOVJEK BOŽJI

Adalbert Rebić, *Prorok čovjek Božji*, KS, Zagreb, 1982.

Dragi Džimbeg

Proroci su u Starom zavjetu najizravnije utjecali na čistoću Božje riječi i na taj način pripremali put prema Novom zavjetu. U religioznoj poruci i osvjetljenju njezinih tokova oni su nezaobilazni. Prenošenje autentične Riječi i čuvanje vjere njihov je trajni poziv. No, kad se danas, nakon toliko vremena, govori o prorocima, onda njihov poziv i poslanje, da bi poprimili svoje pravo biblijsko određenje, zahtijevaju svoje cjelovito društveno i povijesno tumačenje, osvjetljenje rada i zadaće proroka kao čovjeka Božjega.